

Rada Péter¹

Stratégiai autonómia és energiabiztonság

Strategic Autonomy and Energy Security

A tanulmány célja, hogy feltárja az EU energiabiztonságának és stratégiai autonómiájának összefüggéseit a globális geopolitikai környezet változásainak tükrében. A tanulmány központi hipotézise, hogy az EU stratégiai autonómiájának elérése elengedhetetlen a fenntartható energiabiztonság megteremtéséhez, ám ez nem valósítható meg az EU autonómiája nélkül. Az elemzés rávilágít arra, hogy az EU energetikai átmenete során fennáll a veszélye annak, hogy az orosz energiafüggőséget új, elsősorban Kínával és az Egyesült Államokkal szembeni függőség váltsa fel. A tanulmány áttekinti az EU energiabiztonsági kihívásait, bemutatja az energia- és klímapolitikai célok közötti egyensúlykeresést, és elemzi az EU geopolitikai helyzetét a globális energetikai rendszer átalakulása közepette. A következtetések alapján a tanulmány javaslatokat tesz arra, hogyan érheti el az EU a stratégiai autonómiáját a fenntartható energiabiztonság biztosítása mellett, hangsúlyozva a közös külpolitika és diplomácia fontosságát az egységes és hatékony uniós energiasztratégia kialakításában.

Kulcsszavak: Európai Unió, energiabiztonság, stratégiai autonómia, geopolitika, energiaátmenet, Oroszország, Kína, Egyesült Államok, klímapolitika, fenntarthatóság

This study aims to explore the relationship between the European Union's (EU) energy security and strategic autonomy in the context of changing global geopolitical dynamics. The central hypothesis of the study is that achieving the EU's strategic autonomy is essential for establishing sustainable energy security, but this cannot be realized without the EU's autonomy. The analysis highlights the risk that the EU's energy transition may lead to a new dependency, primarily on China and the United States, replacing its former reliance on Russian energy. The study reviews the challenges to the EU's energy security, examines the balance between energy and climate policy goals, and analyzes the EU's geopolitical position amid the transformation of the global energy system. Based on the findings, the study offers recommendations on how the EU can achieve strategic autonomy while ensuring

¹ Egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem; nemzetközi rektorhelyettes, Budapesti Metropolitán Egyetem, e-mail: rada.peter@uni-nke.hu

sustainable energy security, emphasizing the importance of a unified foreign policy and diplomacy in shaping a cohesive and effective EU energy strategy.

Keywords: European Union, energy security, strategic autonomy, geopolitics, energy transition, Russia, China, United States, climate policy, sustainability

Bevezetés

Az EU és tágabban a Nyugat klímapolitikai céljainak kérdése egy rövid időre hátrébb sorolódott a biztonságpolitikai diskurzus napirendjén, de nem tűnt el teljesen, és mára újra az egyik legfontosabb kérdés, amit jelez, hogy az amerikai külpolitikai gondolkodás meghatározó trendjeit tükröző *Foreign Affairs* 2024 nyarán is kiemelt cikket szentelt a kérdésnek.² Az energiahatékonyság és energiabiztonság pedig az EU tekintetében váltan prioritás az EU versenyképességének jövőjéről szóló „Draghi-jelentés” tükrében.³

A második világháború óta példa nélküli orosz agresszió a hidegháború utáni világ végét jelzi, amelynek geopolitikai következményei elhomályosították a globális energetikai rendszer mélyreható átalakításának az EU szempontjából kiemelt célját is.⁴ Ugyanakkor a háború visszaemelte az energiabiztonságot Európa politikai napirendjének élére. Fontos leszögezni, hogy jelen tanulmány szerzője nem energiapolitikai szakértő, de az EU stratégiai autonómiájával és a világrend változásával kapcsolatos kutatások során az energiabiztonság kérdése kikerülhetetlennek mutatkozott, ami végső soron ezt a publikációt motiválta.

A tanulmány fő hipotézise, hogy az EU csapdahelyzetben van: stratégiai autonómiájának eléréséhez elengedhetetlen a fenntartható energiabiztonság megteremtése, ami azonban nem valósítható meg az EU autonómiája nélkül. Valamelyik folyamatot, vagy mindkettőt, mindenképpen erősíteni kell. Az energiabiztonság elérése hosszú távon sikeres energetikai átmenetet igényel, amely során az EU kénytelen lesz szembenézni az orosz függőségből való kilábalás utáni újabb függőségek kialakulásának lehetőségével, különösen Kínával és az Egyesült Államokkal szemben. Az EU-nak meg kell találnia az egyensúlyt a klímacélok, a fenntarthatóság és az energiabiztonság között, miközben alkalmazkodnia kell a változó geopolitikai környezethez.

Az EU szempontjából sosem volt egyszerű megtalálni a klímacélok, a fenntarthatóság és az évek óta küszködő gazdaság energiaigényének biztosítása közötti egyensúlyt.

² BORDOFF – O’SULLIVAN 2024.

³ A Draghi-jelentés 3. fejezete részletesen foglalkozik az energiabiztonság, a versenyképesség, a zöld átállás és az energiabiztonság összefüggéseivel. Ugyanakkor a tanulmány a kérdéskört elsősorban „nagypolitikai” szemüvegen keresztül vizsgálja, és azt célozza, hogy – a szerző szubjektív megítélésének szemüvegén keresztül – a nemzetközi kapcsolatok diszciplínáján belül tárja fel az energiabiztonság és az EU autonómiájának összefüggéseit a változó világrendben. A versenyképesség vizsgálata nem elválasztható ezektől a területektől, de annak részletesebb bevonása az elemzésbe külön kutatást és tanulmányt érdemel. Aki a versenyképesség irányából kívánja közelebből megvizsgálni a kérdést, annak érdemes a Draghi-jelentésen felül megnézni az ahhoz kapcsolódó elemzést és ajánlásokat, valamint Draghi beszédét is. A dokumentumok elérhetők: https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en#paragraph_47059

⁴ BORDOFF – O’SULLIVAN 2022.

A globális geopolitikai környezet változása miatt pedig mindez összekapcsolódott, elsősorban amerikai nyomásra – a kockázatmentesítés és lekapcsolódás, a korábbi és a globalizáció előnyeit kihasználni kívánó gazdaságfilozófiai iránnyal gyökeresen ellentétes erőfeszítésekkel. Napjainkban a globális energetikai bizonytalanság fő mozgatórugói egyrészt az Egyesült Államok és Kína közötti nagyhatalmi rivalizálás visszatérése, a 20. századi jellegű háború visszatérése Európában, a kiszámíthatatlan, esetlegesen multipoláris és töredezett új világrendből fakadó félelmek, másrészt az energiafüggőség kijózanító valósága, párosulva az éghajlatváltozás közelgő katasztrofális következményeivel. Az energiabiztonság soha nem volt pusztán kilowatt, köbméter vagy molekula függvénye, és az EU tekintetében még igazabb, hogy a fenntartható energiabiztonság összefügg a geopolitikával, a rezilienciával, az általános gazdasági hatékonysággal, valamint az EU politikai és szabályozási akaratával és képességével. Az EU posztmodern politikai entitássá fejlődött az elmúlt évtizedekben, amely azonban nem egyértelműen rendelkezik a szükséges készségekkel a hagyományos biztonsági kihívások által jellemzett világ kihívásainak kezelésére, beleértve egyébként éppen az energiaágazatot is. Következésképpen a „gazdasági óriás, de politikai törpe” kifejezést hosszú ideig axiómaként használta a szakirodalom.⁵ Mindez nem feltétlenül igaz ma már, mert a geoökonómiai valóság jelentős hatással van az EU általános felfogására, amelyet a német gazdaságpolitika által meghatározott monetáris ortodoxia és fiskális szigorúság jellemzett, amely ugyanakkor összekapcsolódott a neoliberális alapokon nyugvó globális szabadkereskedelem igényével. Sem az előbbi, sem az utóbbi nem tűnik változtatások nélkül követhetőnek.⁶

Ursula von der Leyen már a 2019-es első bizottsági elnöki „State of the Union” beszédében utalt a változás szükségességére.⁷ Az EU történelmileg tartózkodott attól, hogy jelentős gazdasági erőforrásait politikai célokra használja fel, hogy aktívan alakítsa a globális rendet, de az energia dimenziójában kézzelfogható a változás sürgető igénye. A pandémia és a válság kezelésére nem azonnal rendelkezésre álló erőforrásokkal kapcsolatos negatív tapasztalatok miatt az Európai Bizottság intézkedéseket hozott a gazdasági helyreállítás nagyszabású intézkedéseinek bevezetésére. Ez magában foglalta egy rendkívüli Covid-helyreállítási alap létrehozását és az európai szolidaritás előmozdítására irányuló nagyobb hangsúlyt. A Bizottság emellett proaktívabbá és láthatóbbá vált a tisztességtelen verseny, valamint az Egyesült Államok és Kína gazdasági nyomásának kezelésében. Ez egyben a fenntartható energiabiztonság összetett valóságának modellje is; ahol a fenntarthatóság nemcsak a megújuló energiaforrásokat jelenti, hanem a geopolitikai változásokkal szembeni ellenálló képességet és a diplomáciai és geoökonómiai kapcsolatok hatékony kezelését is az új világrendben. A megújuló energiaforrásokra való átállás nem csupán az energiabiztonság kérdése. Ez magában foglalja a stratégiai autonómiával, az új nyersanyagokhoz való hozzáféréssel, a szabályozási vezetéssel és a technológiai innovációs képességekkel kapcsolatos kérdéseket is az EU szemszögéből.

⁵ TSOUKALIS 2022.

⁶ MATTHIJS–MEUNIER 2023.

⁷ European Commission 2019.

Az EU regionális kezdeményezésként jött létre, amelynek célja a béke és a gazdasági jólét előmozdítása volt Európában. Mindazonáltal az integráció előnyeinek megőrzése érdekében az EU-nak jelentős pénzügyi forrásokra volt szüksége ahhoz, hogy támogassa politikai törekvéseit, hogy a változó globális környezetben kezdeményező tudjon maradni, ami végül is szükséges a pénzügyi és gazdasági erő fenntartásához és az EU-projekt sikerének megőrzéséhez is. Az Egyesült Államok és Kína között kiéleződő globális stratégiai rivalizálás már most is jelentős fenyegetést jelent az EU piaci részesedésére olyan kulcsfontosságú ágazatokban, mint az autógyártás, a zöldenergia és a mesterséges intelligencia. Ezek az iparágak nagymértékben támaszkodnak azokra a ritkaföldfémekre, amelyek Európában nem állnak rendelkezésre. Ennek eredményeképpen az EU megkezdte az egységes piacon belüli központi szabályozó hatóságának megerősítését annak érdekében, hogy az EU-n kívül is hatást gyakorolhasson. A nemzetközi közbeszerzési eszköz,⁸ a külföldi támogatásokról szóló rendelet⁹ és a viszonylag új gazdasági biztonsági stratégia¹⁰ együttesen célozzák az EU gazdasága megerősítését, és annak a túlzott külső nyomástól, a kereskedelmi konfliktusoktól való megvédését, miközben biztosított az erőforrásokhoz (elsősorban az energiához) való hozzáférést. Ez a tendencia azt is eredményezi, hogy az EU-n belül csökken a tolerancia az egyes tagok egyéni hasonló megoldásaival szemben. Lényegében az EU megnövekedett ereje és stabilitása szükségessé teszi a tagállamok autonómiájának csökkentését, ami az energiabiztonság és az Oroszországhoz fűződő kapcsolatok esetében kézzelfogható.

A szakirodalom következetesen elismeri,¹¹ hogy az orosz agresszió olyan geopolitikai forgatókönyvet eredményezett az EU szempontjából, amely hasonlít a hidegháború korszakára, sőt bizonyos mértékig még a második világháborúra is. Az EU-nak politikailag egységes gondolkodásmódot kell tanúsítania, különösen stratégiai kérdésekben, például az energiabiztonság terén, ami nem feltétlenül áll összhangban a tagállami szuverenitás erősödésének igényével egyes tagországok esetében. Az EU stratégiai autonómiája segít felkészíteni az EU-t, hogy saját döntése alapján kiválaszthassa, melyik konfliktusban kíván részt venni, de nem biztosítja, hogy a liberális világrend gazdasági összefonódása miatt a globális háborúk negatív következményeitől el tudjon zárkózni. A realista kihívások újjáéledése Európában egy erősebb és autonómabb EU létrehozását tette szükségessé. Ez egy méltányosabb transzatlanti kapcsolat előmozdításával és egy stratégiailag független és cselekvőképes EU létrehozásával lenne elérhető. Az EU számára kiemelkedő fontosságú a tagállamok biztonságának garantálása, ami szükségessé teszi a politikai okok miatt nem megbízható orosz energiaellátástól való elszakadást, a fosszilis túl a további nyersanyagokat is beleértve, és a zöldátmenetet automatikusan követő új függőségek elkerülését például Kínával szemben. Ez bizonyos értelemben az a leválasztás és kockázatmentesítés, amelyet az Egyesült Államok is emleget. Mindez fokozhatja a deglobalizációt, ami nem lehet cél a fenntartható energiabiztonság szempontjából, miközben fokozatosan a megújuló energiaforrásokra való áttérés nem jár együtt a független EU-s nyersanyagforrások létezésével.

⁸ Lásd részletesen European Parliament 2022a.

⁹ Lásd European Parliament 2022b.

¹⁰ Lásd European Commission 2023.

¹¹ RADA-NYILAS 2023.

Az EU megalakulása óta folyamatosan több energiát importál, mint amennyit exportál, ami egyrészt gazdasági hátrányokkal járt, mivel nagyban befolyásolja az EU külkereskedelmi mérlegét, másrészt potenciális veszélyeket jelentett a biztonságra nézve. Nem meglepő, hogy az energiabiztonságot az EU külpolitikájának egyik legfontosabb területeként határozhatjuk meg, amint azt elsőként az EU 2015-ös energiadiplomáciája¹² és a 2014-es európai energiabiztonsági stratégia¹³ mutatja. Az e téren tett erőfeszítések azonban nem voltak eddig elég erőteljesek; az összehangolt fellépés hiányának egyik oka a tagállamok közötti politikai konfliktusok, amelyeket a különböző energiabiztonsági kihívásokkal kapcsolatos alapvetően eltérő nézetek jellemeznek, de gyakran attól egyébként teljesen független ideológiai kérdésekre vezethetők vissza. Általánosságban elmondható, hogy az EU jelentős előrelépéseket ért el energiabiztonságának fokozása terén, de még mindig sok a tennivaló.

A whole and free¹⁴ – nem is beszélve a stabil, biztonságos és virágzó – Európa előfeltétele a sikeres EU-nak, amelynek egy egyre nehezebb geopolitikai és geoökonómiai környezetben kell eligazodnia. Ehhez azonban az EU-nak belső és külső erővel is rendelkeznie kell, hogy hatékonyan kezelje az olyan külső erők által gyakorolt nyomást, mint egy agresszív Oroszország, valamint kezelje a Kínával és esetleg az Egyesült Államokkal kapcsolatos gazdasági aggodalmakat. E tanulmány célja nem kizárólag az EU energiapolitikájának jellemzése, hanem a liberális világrend átalakulása jellemzőinek elemzése és az EU ebben elfoglalt lehetséges helyének értékelése az energiabiztonság szempontjából. A tanulmány elméleti értékelést ad jelenlegi helyzetünkről, és megvizsgálja, hogy Európa hogyan érheti el stratégiai autonómiáját a változó globális rendben. A feltételezés az, hogy fenntartható energiabiztonság nélkül – amely hosszú távú, átfogó megoldást jelent – nincs értelme autonómiáról beszélni. Az alapfeltevés az, hogy a geopolitika rövid távon biztosan befolyásolja az európai energiabiztonságot, de ha az energetikai átmenet hosszú távon nem sikeres, az az EU-t az orosz függőségből egy kínai és amerikai függésbe lavírozza. Az EU szempontjából ez a „22-es csapdája”, mivel a stratégiai autonómiához energiabiztonságra van szükség, de az energiabiztonság nem tartható fenn autonómia nélkül...

A változó világrend geopolitikája az EU szempontjából

El kell ismernünk, hogy szimbolikus, de gyakorlati nézőpontból is egyaránt fontos, hogy a hidegháború utáni korszak végét éppen Németországban, egy évvel az orosz inváziót követően Olaf Scholz német kancellár a Bundestag előtt tartott beszéde jelezte;¹⁵ a „Zeitenwende”¹⁶ új kezdetet jelöl meg az EU számára. Az 1990-es évek óta a nemzetközi rendszer jelentős átalakulásokon ment keresztül, és az EU autonóm cselekvőképessége már az 1990-es évek óta vita tárgyát képezi. Jugoszlávia felbomlása és a koszovói

¹² Lásd Council of the European Union 2015.

¹³ Lásd European Commission 2018.

¹⁴ A kifejezés George H. W. Bush beszédére utal és a hidegháború utáni Európa elképzelt jövőjére vonatkozott. A kifejezés mai politikai elemzésével kapcsolatban lásd RADA–NYILAS 2023.

¹⁵ FUHRHOP 2023.

¹⁶ SCHOLZ 2023.

konfliktus ráirányította a figyelmet arra, hogy Európának önállóan még a közvetlen szomszédságában is nehézséget okoz a béke és a biztonság fenntartása. Később a 2003-as iraki háború vitákat váltott ki a NATO-n belüli független Európa gyakorlati megvalósíthatóságáról és az amerikai biztonsági biztosítékok valós költségeiről. A jelenlegi globális rendet a fokozódó komplexitás és kiszámíthatatlanság jellemzi, és a trendek az európai szereplők külpolitikai döntéseiben is megmutatkoztak, amelyek egybeestek az EU saját kül- és biztonságpolitikája megerősítésének igényével.¹⁷

Különösen az energiát illetően a hatalom materiális eszközeinek birtoklása döntő tényezőnek tűnik a 21. században, azonban a realizmus leegyszerűsítő elvei önmagukban nem teljesen pontosak a globális gazdasági kölcsönös függőségek miatt. A geopolitikai gondolkodás és a liberális világrend alapértékei is megkövetelték az Oroszországgal szembeni szankciók bevezetését, ami viszont hátráltatja az európai gazdaság élénkítését célzó kezdeményezések hatékonyságát, azaz eközben fenntartják azokat a függőségeket, amelyek az EU-t éppen Oroszországhoz kötik.

2022 óta a világban és Európában is feltűnően megnőtt az erőszakos konfliktusok száma és gyakorisága is, továbbá a nagy intenzitású háború újra megjelent Európában. Az EU a szomszédos régiókban korábban befagyasztott, ellenőrzés alatt tartottnak hitt konfliktusok következményeivel küzd. A liberális nemzetközi rend fennmaradt, de a vélt instabilitás miatt a regionális szereplők a helyi konfliktusok megnyerésének, elvesztésének vagy megőrzésének következményeit árazták be. Számos konfliktus, köztük a Hegyi-Karabahban, Etiópiában, Mianmarban, Nigerben és újra a Közel-Keleten kiszélesedő regionális háborúkká válhatnak. Ezzel összefüggésben a liberális világrend alapvető értékei és működési hatékonysága megkérdőjeleződött. Az országok vagy önérdékből (többnyire rövid távon), vagy azért igazodtak ehhez a rendhez, mert nem volt alternatíva, amelyhez igazodni lehetett volna. Ez az, ami most változik.

A világrend olyan keretet jelent, amely biztosítja a külpolitikai motivációk hatékony összehangolását, miközben fenntartja az egyensúlyt. Amikor ez az egyensúly megbomlik, és az orosz agresszió megváltoztatja, hogy mások hogyan látják ezt az egyensúlyt, a rendszer szereplői a biztonság és a jólét iránti közvetlen aggodalmakon túl a globális hierarchiában elfoglalt helyük javítására törekednek. Mindazonáltal ezek az egyéni tevékenységek nagymértékben ronthatják a mások által a biztonság és jólét szempontjából érzékelt lehetőségeket, így további válaszlépéseket provokálnak. Ez aggasztó, mivel a nemzetközi rend legitimitása az általa fenntartott egyensúlyon alapul, amely garantálja a rend tagjainak biztonságát és kézzelfogható előnyeit. Az EU tagadhatatlanul hasznot húzott a nyugati vezetésű liberális világrendből. Ennek az egyensúlynak a fenntartása létfontosságú az EU érdekei szempontjából, mivel azt nemcsak az olyan kihívók agresszív lépései, mint Kína és Oroszország, hanem az Egyesült Államok túlzott ellenreakciója is fenyegetik. Ha az EU célja az egyensúly fenntartása, akkor a többi jelentős szereplőnél bekövetkező változásokra reagálva kell igazítani tevékenységét, nem pedig a teljes lekapcsolódás útján. Az EU számára az optimális helyzet a stratégiai rugalmasság növelése, de az Egyesült Államokkal való erős szövetség megőrzése. Mindazonáltal az amerikai szövetség olyan kérdéseket vet fel, hogy az EU meddig tarthat fenn szoros

¹⁷ RADA 2019.

kapcsolatokat olyan szereplőkkel is, akik kihívói az Egyesült Államoknak vagy magának a világrendnek. A Kínával való egészséges gazdasági kapcsolatok fenntartása létérdeke az EU-nak, de egyértelmű akadályt jelent az amerikai kapcsolatokban. Másrészt az EU nem hagyhatja figyelmen kívül Oroszországot sem, mivel mind az energiabiztonság, mind a gazdasági szükségszerűségek miatt elengedhetetlen a háború utáni kapcsolatokra is készülni. A jövőbeli világrendet érintő kritikus kérdésekben, mint például az Oroszországgal való háború utáni együttműködés és a Kínával való kapcsolatok, az EU nem képvisel egységes álláspontot. Az EU-n belüli tagállamok saját külpolitikai céljait helyezik előtérbe, ami csökkenti az EU külpolitikájának hatékonyságát, és valószínűleg szükséges lesz ebben egy világosabb közös nevező kialakítására.

Nem újdonság, hogy az energia kulcsfontosságú szerepet játszik a gazdasági növekedés táplálásában, a katonai hatalom erősítésében és a technológiai fejlődéshez való hozzájárulásban. Viszont a nemzetközi rendszer változása és a geopolitika meghatározta konfliktusok az ellátáshoz való hozzáférés biztosításáért folytatott küzdelmet is kielezték. A fentiekben leírtak szerint azonban a világrend változik, és az EU gazdaságának energiaigénye szerint a geopolitikai tájkép is átalakult. Amikor itt a geopolitika visszatérését említjük, akkor elsősorban a hagyományos – többnyire fosszilis tüzelőanyagok által dominált – energiapiacokra utalunk, amelyek még mindig meghatározók az EU szempontjából.¹⁸ Európa szegény ezen erőforrások tekintetében, és az energiában gazdag források politikai előnyökre tettek szert az EU sebezhetőségének kihasználásával. E tekintetben a helyzetükkel visszaélő régióktól és országoktól való függőség csökkentését kulcsfontosságúnak tekinthetjük, és az EU aktívan részt is vett az energiadiplomáciában, új vezetékek építésében, a források diverzifikálásában, bár ezek a célok és más érdekek néha ellentmondtak egymásnak a végrehajtás során, lásd például a törölt Nabucco projektet,¹⁹ de támogatott Északi Áramlatot.²⁰

Következésképpen a megújuló energiaforrások és a zöld célok *hype-ja* az EU-ban nem volt meglepő, még akkor sem, ha kiderült, hogy a világrend mai dinamikája könnyen átvezetheti az EU-t egyik függőségből a másikba, még ha ez a váltás lényegesen más jellegű is. Vagyis az EU a világrendegyenletben²¹ az egyik szereplővel szembeni függőségét egy másikra fogja cserélni.

Az éghajlatváltozás kezelésére irányuló globális erőfeszítések közepette egyre nagyobb lendületet kap a fosszilis tüzelőanyagokról a megújuló energiaforrásokra való áttérés. Ez az átalakulás nemcsak a környezetet érinti, hanem egy új geopolitikai racionalitásnak megfelelően a világpolitikát is jelentősen befolyásolni fogja. Kína már korán bebizonyította, hogy a megújuló energiaforrásokba történő jelentős befektetések a nyersanyagok biztosítása és a technológia birtoklása terén megerősítette stratégiai pozícióit,²² mivel a tiszta energiával kapcsolatos technológia (különösen a napelemek és az elektromos autók) és a szakértelem exportörévé válhat, miközben korlátozza más szereplők hozzáférését az erőforrásokhoz. Az ambiciózus Övezet és Út Kezdeményezés – amelyet

¹⁸ CAPELLÁN-PEREZ et al. 2014.

¹⁹ ORBÁN 2021.

²⁰ FRASER 2007.

²¹ Magáról az egyenletről lásd például RADA-STEPPER 2023.

²² BAZILIAN-BREW 2023.

azóta egyébként amerikai elemzők kudarcra ítéltnek tartanak²³ – miközben biztosítja Kína globális pozícióját, a globális gazdaság más szereplőit még inkább függővé tette a Kína által vezetett kezdeményezésektől, például a zöldenergia területén.

Energihatékonyság mint a stratégiai autonómia eszköze

Ukrajna lerohanása és az agresszív orosz külpolitika – amely az energiát már az elmúlt évtizedekben is jelentős külpolitikai eszközként használta fel geopolitikai céljai eléréséhez – újradefiniálta az energiabiztonságról való gondolkodást Európában. Az Atlantic Council 2023-ban végzett közvélemény-kutatása²⁴ szerint az energia geopolitikájában a legnagyobb kockázatot az ukrajnai háború további eszkalálódása jelenti. Sőt mások²⁵ a háborút egyenesen a történelem első igazán jelentős globális energiaválságaként is definiálják. Azonban a kialakult helyzet egyben olyan válság, amely egyre inkább hozzájárul a megújuló energiaforrásokra való áttérés felgyorsításához és a függetlenebb politikai döntések lehetőségére való törekvéshez az energiaágazatban. Ma még kevés az ilyen, de egyértelmű példa erre a Biden-kormányzat 2022-ben hozott döntése az inflációcsökkentési törvényről²⁶ – amely egyébként pont az EU-t hozza kellemetlen helyzetbe – és az Európai Bizottság Fit for 55 csomagja,²⁷ továbbá a világ számos országában, beleértve a globális dél országait is – mint például India vagy Kína – jellemző új, ambiciózus tisztaenergia-célokat. A háború még inkább láthatóvá tette – ami már régóta ismert volt –, hogy a fosszilis tüzelőanyagokra való támaszkodás, és ami még fontosabb, a nem megbízható források (országok) dominanciája stratégiai kihívás az EU-nak.

Érdekes, hogy bár az EU vonakodását az energiaunió létrehozását illetően a 2006-os és 2009-es gázválságok megváltoztatták, az orosz gáztól való függőség inkább nőtt. Amikor Oroszország úgy döntött, hogy elzárja a gázt Ukrajnától és következésképpen Európától, az európai válasz inkább Ukrajna (és Lengyelország²⁸) megkerülése volt, és az Északi Áramlat 1 projektet engedélyezte az Európai Bizottság. Sokan úgy érveltek, hogy az EU válasza a Krím 2014-es annektálására szerény és ellentmondásos volt energiabiztonsági szempontból (is); a német kormány a közép-európai kormányok heves ellenkezése ellenére szorgalmazni kezdte az Északi Áramlat 2 megépítését, amelyet végül a Bizottság szintén nem akadályozott meg.²⁹ Az EU kettős sztenderdje, minden ezzel ellenkező retorikával szemben, inkább az orosz érdekeket szolgálta, mivel elmélyítette a tagállamok közötti szakadékot. A 2022-es háború kitörése előtt az EU külső gázszükségletének 50%-át és hasonlóan a kőolaj 25%-át Oroszországból importálta.³⁰

²³ BENNON–FUKUYAMA 2023.

²⁴ Atlantic Council 2023.

²⁵ BIROL 2023.

²⁶ Lásd United States Congress 2022.

²⁷ Lásd Council of the European Union 2023.

²⁸ TRAYNOR 2006.

²⁹ WETTENGEL 2025.

³⁰ YANATMA 2023.

Mindez megváltozott, de meg kell jegyezni, hogy a szankciók nem minden uniós tagot érintenek egyformán, mégis, stratégiai szempontból az EU egységes tudott maradni, és az összes szankciócsomagot mindenki támogatta.³¹ Ennek következtében az Oroszországból származó közvetlen gázimport az összes gázimport 18%-ára esett vissza, és ugyanez a szám a kőolaj esetében 14%. Mindennek a legfontosabb következménye, hogy csökkent az oroszok képessége arra, hogy Európában az energiát fegyverként használják, és ez mindenképpen növeli az EU autonómiáját. Emellett a csökkenő export (Oroszország szempontjából) korlátozza Moszkva lehetőségét a bevételek további növelésére, és az alacsonyabb költségvetési várakozások mellett nehezebb lesz új vevőket találni a nemzetközi piacon ugyanazon a profitelvárási szinten. Az energiaágazatban az energiapiacok nem helyettesíthetik egymást olyan könnyen, különösen nem a szállítók és a vevők komoly kötelezettségvállalása nélkül, például új infrastruktúrák építése tekintetében. Az infrastruktúra kiépítése olyan költséges, hogy a nyereség csak évtizedek múlva jelentkezik – azaz a magánszektor nem lehet érdekelt –, és politikai döntések és állami (vagy uniós szintű központi) szerepvállalás nélkül ez nem fog megtörténni. Ez a későbbiekben sem jó perspektíva Oroszország számára, hiszen Moszkva még a háború után is megbízhatatlan partnere marad az EU-nak és a világ többi országának is, beleértve Kínát, amely ugyan több gázt és olajat vásárolhat, de Peking minden bizonnyal kihasználja Moszkva sebezhetőségét, és Oroszországot másodlagos, egyesek szerint³² gyarmati státuszba taszíthatja.

Az EU energiapiacának liberalizációja óta ténylegesen a magáncégek felelősek az energiabiztonságért.³³ Mivel hiányzott egy központosított, uniós szintű szabályozás, ezek a vállalatok a hazai viszonyokra koncentráltak, és elhanyagolták az egyetlen forrásra való támaszkodás veszélyeit a profit érdekében. Ezt használta ki Oroszország, és Putyin olyan üzleteket ajánlott az állami vállalatokon keresztül, amelyeket nehéz volt visszautasítani, és amelyek szigorúan gazdasági értelemben nem is voltak nyereségesek Oroszország számára. Az EU szemszögéből nézve az energetikai átmenet és a zöldgazdaság felé tett valódi lépések „legjobb” katalizátora az a felismerés, hogy stratégiai autonómia nélkül az EU-nak a kiszámíthatatlansággal kell szembenéznie. A stratégiai autonómia a geoökonómiai gondolkodás megjelenését és az energiabiztonság geopolitikaként való felemelt értelmezését jelentette. Az EU soha nem lesz a hagyományos értelemben vett energetikai szuperhatalom, de a zöldátmenet sikerével Oroszország mint „energetikai zsarnok és hatalom” napjai minden bizonnyal meg vannak számlálva.³⁴

A fenti várakozás a geopolitikai válságokkal kapcsolatos korábbi tapasztalatokon alapul, amelyek azt bizonyítják, hogy a globális energiapiac viszonylag stabil marad, ha a jövőbeli keresletre és kínálatra vonatkozó várakozások kiegyensúlyozottak. Erre talán a legjobb példa a 2019-es év: az Egyesült Államok likvidálta az iráni Forradalmi Gárda vezetőjét, az Irán és Szaúd-Arábia közötti proxyháború tovább eszkalálódott Jemenben, iráni drónok pedig olajfeldolgozó létesítményeket semmisítettek meg Szaúd-Arábiában, ami azonnal a globális olajtermelés mintegy 5%-ának leállítását okozta.³⁵ Addigra azonban

³¹ European Council 2024.

³² KAMUSELLA 2023.

³³ PATRAHAU 2023.

³⁴ MORNINGSTAR 2023.

³⁵ Atlantic Council 2021.

az Egyesült Államok a palagáz-forradalomnak köszönhetően fosszilisenergia-termelő szuperhatalommá és nettó exportórré vált, miután az amerikai kongresszus 2015-ben döntést hozott a stratégiai tartalékok felszabadításáról és a fosszilis energiahordozók exportjának engedélyezéséről. Így a globális olajpiac stabil és jól ellátott volt. A mai helyzet más természetű. Az energiapiacok 2022 februárja óta volatilisak, az export és az import sokkokat élt át. Nemcsak az európai vásárlók igyekeztek új forrásokat biztosítani, hanem az egész piac vonakodott attól, hogy túlságosan is Oroszországra támaszkodjon, főként a nyugati pénzügyi szankciók közvetett gazdasági következményeitől, illetve az Oroszországgal való bármilyen üzletkötés politikai megbélyegzésétől való félelem miatt. A piac – különösen a kőolaj tekintetében – szűkössé vált, mivel a Szaúd-Arábia által vezetett OPEC nem volt hajlandó visszatölteni a kimaradó orosz kínálatot. Az orosz gáz (és olaj) csak hosszabb távon, például a zöldátállás ütemének felgyorsításával helyettesíthető Európában. Az átállással együtt azonban az EU-nak el kell kezdenie aggódni a ritkaföldfémek, a zöldtechnológia stb. új kínálati változásai miatt. Következésképpen az energiapiac geopolitikai központjai Oroszországból – és jegyezzük meg, ugyanilyen értelemben a Közel-Keletről – Kína és esetenként Afrika felé gravitálnak majd.³⁶

Ezt a feltételezést erősíti, hogy a kritikus nyersanyagok ellátásbiztonsága az EU-ban hasonló utat követett, mint a gázellátás biztonsága.³⁷ A magánszféra tölti be az irányító szerepet, korlátozott vagy nulla kormányzati beavatkozás mellett. Ez annak ellenére igaz, hogy az EU korán elfogadott néhány vonatkozó szabályozást. Az Európai Bizottság 2011-ben megállapodott a kritikus nyersanyagok listájáról,³⁸ amely – jogilag kötelező elemek nélkül – a nemkívánatos függőségek csökkentését célozta. Az ukrajnai háború kitörése után azonban az Európai Bizottság sebességet váltott, és erős nyelvezetű és széles körű rendeleteket fogadott el. A jelek már 2014-ben láthatók voltak az „energiaunió”³⁹ létrehozásával, amely elsősorban a tagok közötti szolidaritás növelésének eszköze volt. Ez azonban nem volt tökéletes, mivel az EU nem szorgalmazta a szárazfölddel elzárt közép-európai országok projektjeit, de továbbra is támogatta az Északi Áramlat két projektjét. Az „energiaunió” arra is ösztönözte a tagállamokat, hogy a források földrajzi diverzifikálása és az energiamix diverzifikálása révén rugalmasabbá váljanak, és stratégiai tartalékokat képezzenek.

Ismét felmerül a kérdés, hogy miért kulcsfontosságú az EU számára, hogy jobban befolyásolja az energiapiacot.⁴⁰ Mert vitathatatlanul a stratégiai autonómia része, ami azt jelentené, hogy kevésbé függünk a geopolitikai válságoktól. Az amerikai tapasztalat figyelemreméltó: az Egyesült Államok az olaj kivételével régóta önellátó az energiaszektorban, ezért Washington manőverezési tere jóval rugalmasabb az energiapiacok tekintetében.⁴¹ Egy másik érv, hogy az EU nem pazarolhat több időt Kína miatt. Egy évtizede Kína, energiafüggőségét érzékelve – európai szabályok és helyzet mellett nem követhető gyakorlat alapján – következő fokozatba kapcsolat a zöldátmenet

³⁶ BORDOFF – O’SULLIVAN 2022.

³⁷ PATRAHAU 2023: 121

³⁸ Lásd European Commission 2011.

³⁹ Lásd: www.consilium.europa.eu/en/policies/energy-union/

⁴⁰ FARKAS–RADA 2022.

⁴¹ YERGIN 2021.

elindítására és felgyorsítására.⁴² Kína az átmeneti időszakban támogathatta óriási energiaigényét a rendkívül szennyező megoldásokra és az olcsó kényszermunkára támaszkodva, amit az EU nem másolhat. Mindenesetre ma Kínát nem lehet megkerülni a napenergia-technológiában és az elektromos járművekben. Miért súlyos mindez az EU szempontjából? Az EU zöldmegállapodásának sorsa elsősorban a zöldtechnológiák gyártási kapacitásától és a zöldinfrastruktúra kiépítésétől függ. A magánszektor inkább – mivel ma olcsóbb – vásárolja meg a technológiát külföldről és használja a meglévő külföldi eszközöket, csökkentve az autonómiát és növelve a függőséget, annak ellenére, hogy központi szinten az EU elfogadta 2023-ban a kritikus nyersanyagokról szóló törvényt, amely korábbi szabályozásokat egységesített,⁴³ valamint a Net-Zero Industry Act-et.⁴⁴ A siker minden bizonnyal a tagállamoktól és az EU következetes és hatékony fellépésétől függ, hiszen a piacot jelenleg irányító magánszektor profitcéljai nem az uniós beruházások felé terelik a szereplőket. Az európai vállalatok helyzete egyébként tényleg kényelmetlen, mert versenyképesnek kell lenniük a zöldiparban, míg a kínai társaikat nem kényszerítik arra, hogy kövessék a szigorú európai környezetvédelmi szabályokat, intézkedéseket, vagy az emberi jogi aggályokat vegyék figyelembe; másrészt az amerikai vállalatok hatalmas kormányzati támogatást kapnak. Ennek következtében az európai technológia mindig drágább lesz, mint a kínai vagy az amerikai.

Az esetleges autonómiának azonban lehetnek negatív hatásai is. Miközben az önállóság növelheti a reziliencia képzetét, a leválás töredezett globális energiapiacot eredményezhet, ami kevésbé rugalmasan tud reagálni a hirtelen változásokra. Az EU számára, amely korlátozott saját forrásokkal rendelkezik mind a hagyományos fosszilis tüzelőanyagok, mind a zöldenergia tekintetében, a jövő nagyobb energiabizonytalanságot hozhat, ha a világ fragmentáltabb és az energiapiacok kevésbé piacvezéreltek, és ha még a szövetségesek, nevezetesen az Egyesült Államok is elfordul az EU-tól. Továbbá az éghajlatváltozás miatt a megújuló energiaforrások lehetősége várhatóan jelentősen csökken a következő évtizedekben: a melegebb vizek kevésbé megbízhatók az atomerőművek lehűtésére, a szélsőséges időjárás kiszámíthatatlanná teszi a természetet, és a várakozások szerint a szélsébség is csökkenni fog az egyenletesebb légköri hőmérséklet miatt.⁴⁵

Zöldátállás és az EU mint szabályozó hatalom

Az energiaágazat geopolitikájának (újra) felbukkanása miatt – amelyet szintén a gazdasági nacionalizmus és a deglobalizáció jellemez – az energiapolitikai szabályozásnak is az új helyzetre kell készülnie,⁴⁶ de az Oroszországról való lekapcsolódás rendkívüli nehézségekbe ütközik, a nem állami, hanem privatizált belső energiapiac miatt (is).

⁴² WENKE 2021.

⁴³ Lásd European Parliament 2024a.

⁴⁴ Lásd European Parliament 2024b.

⁴⁵ BORDOFF – O'SULLIVAN 2023: 112. A kérdés jóval összetettebb, a tanulmány ezen megállapítása így csak a helyzetet kívánja megvilágítani egyetlen aspektuson keresztül. A nukleáris energia és a klímaváltozás összefüggéseiről jóval részletesebb elemzést nyújt MUELLNER et al. 2021.

⁴⁶ BORDOFF – O'SULLIVAN 2022: 132.

Az energetikai rendszert már az orosz invázió előtt is általános stressz jellemezte, és számos európai kormány már a Covid-járvány csúcspontja után beavatkozott és támogatni kezdte a lakossági energiaszámlák csökkentését.⁴⁷ Az állami tulajdonosi felelősség előzmények nélküli növelése, az állami beavatkozások további bővítésének sikere a szabadpiacon nem tűnik kecsegtetőnek hosszú távon. A zöldcélok tekintetében bonyolítja a helyzetet, hogy Oroszország nemcsak a kőolaj- és gázellátás forrása, hanem a széné és az alacsony dúsítású uráné is, amely az atomenergia termelésének – ma már az EU által is zöldnek tekintett – üzemanyagát szolgálja.

Az uniós szintű energiabiztonság három stratégiai kihívással szembesül:⁴⁸

- először is, az EU-nak minden tagállamot az Oroszországtól való függőségének csökkentésére kellett úgy rávennie, hogy az oroszok még jobb és olcsóbb ellátást kínáltak a pandémia utáni újjáépítés gazdasági terheit nyögő és lassú gazdasági növekedéssel küzdő kormányok számára;
- másodszor, az EU-nak arra kell törekednie, hogy tagállamai diverzifikáljanak és erősebb új partnerségeket alakítsanak ki harmadik országokkal, beleértve, hogy a dekarbonizáció során se a kínai ellenőrzés alatt álló zöldtechnológiák terén növekedjen a függés;
- harmadszor, az EU-nak hatékonyan végre kell hajtania az összes meglévő szabályozást, hogy ne veszítse el hitelességét. Az utóbbi bonyolultabb, mint amilyennek látszik, mert a REPower EU terv mindent egyszerre kíván megtenni és a céljai: dekarbonizáció, az orosz függés csökkentése, olcsó energia, zöldátmenet, diverzifikált beszállítók biztosítása.

Az EU energetikai stratégiája az Európai Szén- és Acélközösség létrehozása óta jelentős változásokon ment keresztül. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés négy fő célt határoz meg: az energiapiac működésének optimalizálása, az Unión belüli energiaellátás biztonságának biztosítása, az energiahatékonyság és -megőrzés előmozdítása, valamint az energiahálózatok integrációjának megkönnyítése. Az egységes energetikai stratégia célja az úgynevezett energiatrilemma⁴⁹ valamennyi aspektusának kezelése, amely magában foglalja a megbízható energiaellátás garantálását, az energia megfizethető áron történő hozzáférhetővé tételét a versenyképes piaci struktúrák révén, valamint az energiarendszer környezeti fenntarthatóságának fenntartását. A római szerződések aláírása óta az európai integráció fő célja egy belső energiapiac létrehozása volt. Mindazonáltal a folyamat a harmadik energiacsomag 2009-es végrehajtásával,⁵⁰ a téli csomag 2016-os bevezetésével⁵¹ és a Fit for 55 keretében javasolt szabályozási reformok szakaszával kezdődött, amelyet zöldmegállapodásnak is neveznek.⁵² Az új kihívás akkor merült fel, amikor a szabályozás előnyben részesítette azt

⁴⁷ SGARAVATTI et al. 2023.

⁴⁸ DENNISON 2023.

⁴⁹ FARKAS 2021.

⁵⁰ Lásd European Commission 2014.

⁵¹ Lásd European Commission 2024.

⁵² Az utóbbit egészítette ki a REPower EU 2022-ben.

a magánszférát, amely éppen a fenntartható energiabiztonság fő akadályá, mert nem a diverzifikációban és az évtizedek alatt megtérülő beruházásokban, hanem például az olcsó orosz gáz megvásárlásában érdekelt.

Az európai integráció a liberális gazdasági filozófián alapul, amely elősegítette a privatizációt, és az egységes piac óriási gazdasági előnyöket hozott még az energiaágazatban is. A piaci árszabás az ipar számára és az egyéni fogyasztók számára is megfizethetőbbé tette az energiát, ami hozzájárult a jóléthez. A mai geopolitikai helyzet azonban kiemelt bizonyos piaci hiányosságokat, amelyeket a meglévő rendszer keretei között nem lehet kezelni.⁵³ Először is, a magánszektor nem lesz hajlandó befektetni a stratégiai infrastruktúrába, mivel ez nem fog segíteni a gyors profit elérésében. Másodszor, a szükséges infrastruktúra elavulttá válik a beruházás megtérülése előtt. Harmadszor, a magánszektor nem hajlandó viselni a kibocsátáscsökkentés költségeit, vagy alternatív energiaforrásokat keresni, amelyek egyébként drágábbak.

Az energiabiztonságot és az éghajlatváltozási menetrendet, amelyet általában fenntarthatósági célnak nevezhetünk, ugyan befoglalták a politikai napirendbe, de mivel politikai kérdés, politikai vitákat generál. A 2006-ban és 2009-ben bekövetkezett gázellátási válságok után mind a tagállamok, mind az Európai Bizottság biztonsági kérdésnek kezdte tekinteni a gázszállítás és biztonság kérdését, de mára mégsem egységes és megnyugtató (még) a szabályozás és annak végrehajtása. A gázellátás biztonságáról szóló rendeletet 2010-ben ratifikálták,⁵⁴ létrehozva egy olyan szabályozási struktúrát, amelynek célja, hogy garantálja a gázszolgáltatás biztonságát az EU-ban. Az EU éghajlat- és energiapolitikai célkitűzései ugyanakkor ellentmondásosak, mivel a teljes mértékben integrált és liberalizált piacokra való törekvés – nemcsak ellentétes a fent leírt energiabiztonsággal – ütközik a tiszta energiára való sürgős és gazdaságilag hatékony átállással.⁵⁵ És a fentebb is említett trilemma mutatja, hogy a három elem közül egyszerre csak kettőt lehet reálisan elérni.⁵⁶

Az energia döntő fontosságú a gazdaság számára: a gazdasági és társadalmi fejlődés gerincét képezi, a megbízható és költséghatékony ellátás pedig a biztonság létfontosságú eleme. Ugyanakkor az energiaágazat összekapcsoltsága és a gazdaság jelentős kölcsönös függősége lehetetlenné teszi a teljes önellátást, az EU-ban különösen. Ezért az uniós energiapiac előmozdításának elsődleges katalizátorai elsősorban a liberalizáció és a fizikai és szabályozási keretek megteremtése voltak a piacokon. Az uniós energia-piacot a nemzeti piacok szabályozási jellemzőit harmonizáló különböző csomagok⁵⁷

⁵³ BORDOFF – O’SULLIVAN 2022: 136–137.

⁵⁴ Lásd European Parliament 2010.

⁵⁵ FARKAS 2021: 818.

⁵⁶ A teljesen integrált piac létrehozása hatékony lehet, de ellentmondana a nemzeti szuverenitásnak és az energiaellátás diverzifikációja biztosításának; a megújuló energiaforrások növelése vagy a nukleáris, illetve fosszilizüstüelőanyag-kapacitás fenntartása új külső függőségeket eredményezne; a hatékony átmenet elérése nyomást gyakorolna a tagállamokra, hogy rövid távú, költséghatékony megoldásokat válasszanak.

⁵⁷ Az első energiacsomag az 1996/92/EK és az 1998/30/EK irányelveket tartalmazza, míg a következő energiacsomag a 2003/54/EK vagy a 2003/55/EK irányelveket foglalja magában. Az első csomag elsősorban a piac működésének alapvető aspektusaira összpontosított, míg a második csomag a piac hozzáférhetőségét javította nagyobb szabadság előmozdításával. A 2009-ben bevezetett harmadik energiacsomag a legjelentősebb és legátfogóbb reformok sorozataként emelkedik ki.

végrehajtása révén fejlesztették ki, létrehozták a jogi kereteket, és megszüntették a piaci monopolisztikus struktúrákat. Lássuk be, ez pont az állami beavatkozás ellen hat. Az EU energiapolitikáját elsősorban ágazati szabályozás formájában alakították ki, ami azt jelenti, hogy a gáz- és villamosenergia-ágazatot különálló jogalanyként szabályozták. A fent említett, 2006-ban és 2009-ben bekövetkezett gázválságok egyidejűleg zajlottak le a lisszaboni szerződés által ezen a területen kibővített szabályozási hatáskörök bővítésének tervezésével, ami lehetővé tette a közös energiapolitika számára, hogy szélesebb körű stratégiákat alkalmazzon az energiabiztonság és az energiahatékonyság kezelésére. Az EU elsősorban a tagállamok ellátásbiztonságának növelésére törekszik a piacra jutás bővítésével, a lehetőségek diverzifikálásával és a verseny javításával.

Az EU energetikai stratégiája fokozatosan bővült, különös hangsúlyt fektetve a környezetbarátabb energia felé való átmenetre. Az energetikai átállás egyik alapvető eleme az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentése. Célja azonban túlmutat ezen, és lényegében az energiaügyi kihívás átfogó megoldását célozza, amelynek célja a demokratikus/átlátható, kereskedelmi szempontból életképes és társadalmilag fenntartható energiaágazat. Az energetikai ágazat átállása nemcsak a társadalmi és környezeti jólét szempontjából előnyös, hanem enyhíti a gazdasági és politikai sebezhetőséget is, és növeli a térség globális versenyképességét. Legalábbis a célok vonatkozásában és a tervek elképzelt hatása szerint. A piacépítés nemcsak az egységes piacon belül történik, hanem kiterjed a harmadik országokkal folytatott együttműködésre is. Ennek elsődleges mechanizmusa a 2006-ban aláírt Energiaközösségi Szerződés volt,⁵⁸ amelyhez a Nyugat-Balkán és Kelet-Európa országai – például Ukrajna – csatlakoztak. A szerződés elsődleges célja az volt, hogy a szomszédos országokban egyszerűsítse az uniós energiapiaci jogszabályok végrehajtását azzal a végső céllal, hogy integrálja ezeknek az országoknak az energiapiacát az EU-val, és bővítse a stabilitás és a biztonság övezetét. Bár az energetikai ágazat teljes integrációja nem valósult meg, jelentős előrelépés történt a háború előtt,⁵⁹ amit sajnós az megkérdőjelez.

A háború ugyan fordulópont, de még fontosabb, hogy megfelelő felkészülést igényel a háború utáni új korszakra, amelyet a fosszilis tüzelőanyagok által kiváltott gazdaságtól a tiszta energiarendszer felé való elmozdulás jellemez a tervek szerint, ami elméletben segítheti a „rég” geopolitikai energetikai rend felülmúlását is.⁶⁰ Mindazonáltal a zöld átmenet világszerte inkább kaotikusnak bizonyult, és a tiszta energiaforrások és technológiák tekintetében vezet(ett) új versengéshez. Az Oroszországról való leválás iránti vágy geopolitikai dimenziója azon a politikai meggyőződésen alapul, hogy az EU már nem támaszkodhat egyetlen önkényuralmi rezsimre sem mint az energiaellátás forrására. Azonban több mint homályos, hogy az EU hogyan kerülhet el egy ilyen forgatókönyvet a zöldátállással. A tiszta energiaipar új valósága még nagyobb koncentrációt mutat a források tekintetében, mint az a fosszilis piacon tapasztalható. A politikai akarat és a perspektíva a fenntartható energiabiztonság tekintetében egyértelműen ambiciózus. A tervezés során az EU az energiabiztonság négy általános elvét⁶¹ követi:

⁵⁸ Lásd European Parliament 2006.

⁵⁹ FARKAS 2021.

⁶⁰ BORDOFF – O’SULLIVAN 2023.

⁶¹ BORDOFF – O’SULLIVAN 2023.

diverzifikáció, reziliencia, integráció és átláthatóság. A Nyugat, elsősorban az EU már elkötelezte magát a nettó zéró megoldásra a zöldítés tekintetében – ami még mindig prioritás a COP28 után is⁶² –, de látható volt, hogy az EU legalább rövid ideig jobban függhet Kínától, miközben számos mérföldkövet ér el az éghajlatváltozással és zöld-jogszabályokkal kapcsolatban. Az európai aggodalmak valóságok, különösen azért, mert az Egyesült Államok fokozatosan a protekcionizmus felé halad, és a zöldtechnológiák hazai termelésére támaszkodik.

A nettó zéró elérése bonyolult, mivel azok az országok, amelyek a hagyományos fosszilis piacot termelői oldalról ellenőrzik, szintén beárazták a zöldátmenetet, és most, az átmeneti időszakban igyekeznek profitot maximalizálni, ráadásul a közel-keleti termelők ki is használják az Oroszország elleni szankciókat, de egyes országok tranzitként is megjelentek, hogy azokat kikerülve ellássák Európát. A nemzetközi klímacélokkal elméletben mindenki egyetért, de az aláírt szerződéseket és nyilatkozatokat a saját érdekeiknek megfelelően értelmezik. A COP28, „a fosszilis tüzelőanyagoktól való eltávolodás”⁶³ nyelvezete egyébként is lehetővé teszi, hogy a termelők vesztésként mutassák be magukat és kompenzációt kérjenek a zöldfolyamat során.

Konklúzió

A 2024-es világgazdasági kilátások nem optimisták a század közepére kitűzött ambíciózus, de meglehetősen homályos célok elérésének valószínűsége tekintetében. Az EU szempontjából a hatékonyabb, egységesebb közös külpolitika és diplomácia elkerülhetetlen, még akkor is, ha csökkenti a tagállamok szuverenitását. A széttöredezett EU továbbra is az orosz geoökonómia foglya maradhat, és biztosan a kínai befolyás célpontja lesz, miközben könnyen elveszítheti a „zöldbeszállítói” piacokat – például Afrikát, Kanadát, Ausztráliát – Kína és az Egyesült Államok egyre aktívabb ilyen irányú befolyásnövekedése miatt. Azaz fontos időszak következik az európai integráció jövőjével kapcsolatban, amelynek energiabiztonsági kulcseleme, hogy az EU ne maradjon „zárójelben”⁶⁴ a 21. század következő évtizedeiben is a geopolitika által vezérelt nemzetközi rend színpadán.

Az EU határvidéke nyugtalan,⁶⁵ ami az energiabiztonságra nézve különösen problémás. Annak érdekében, hogy hatékonyan kezeljük ezt a kérdést, az Európai Unió döntéshozatali folyamatát hatékonyság és sebesség tekintetében is meg kell erősíteni. Ezenkívül kulcsfontosságú a harmadik országokkal folytatott együttműködés fokozása mind a hagyományos energiaforrások diverzifikálása, mind az energiaátmenet során a túlzott függőség elkerülése érdekében. A globális ügyekben együtt kell működni Kínával, az Európai Uniónak erős kapcsolatokat kell kialakítania a globális déli országokkal is, miközben az Egyesült Államoknak is kiemelt partnere marad. Európa valódi kihívása

⁶² BORDOFF – O’SULLIVAN 2024.

⁶³ Lásd UNCC 2024.

⁶⁴ A világrendszer-váltás egyik tétje éppen Európa jövője. Lásd részletesen BÉKÉS 2022.

⁶⁵ A kifejezés Wess Mitchell és Jakub Grygiel munkájára utal, akik hasonló címet adtak könyvüknek, amely az Egyesült Államok stratégiai környezetét elemezte (GRYGIEL–MITCHELL 2017).

még mindig előttünk áll,⁶⁶ és a kérdés az, hogy az EU képes-e kezelni az új globális rend által okozott nehézségeket, és mennyire hatékonyan tud alkalmazkodni. A „szép új világ”⁶⁷ valószínűleg kevesebb optimizmust és több realista reflex automatizmusát hozza a nemzetközi rendszer szintjén. Az Egyesült Államok válasza a változásokra döntő lesz. Washington az eddigi tapasztalatok alapján visszatér a trumpi tranzakcionista külpolitikához. Az EU-nak ezért (ha csak ezt a kihívást nézzük) mélyítenie lenne szükséges az integrációt (és nem a szabadpiacot) az energiabiztonság terén. E cél felismerésének jelei nyilvánvalók, azonban a konkrét intézkedések eredményei némileg összeegyeztethetetlenek. A differenciált integráció⁶⁸ olyan gondolkodási-logikai (és intézményi lehetőség) keret, amelynek létjogosultsága van az energiaszektorban és az energiapolitikában is.

Az elmúlt évtizedben az EU energiapolitikája lassú, progresszív fejlődésen ment keresztül. Az energiaunió és a zöldmegállapodás nem vezetett be alapvetően eltérő politikai rendet, de ellentétbe került több prioritás: ha nagyobb hangsúlyt fektetünk a gazdasági növekedésre, az a jelenlegi keretek között csak a zöldenergiára való átállás és az éghajlatvédelem rovására képzelhető el. Az uniós energiapolitika továbbra is a piaci megközelítésre támaszkodik, az éghajlatvédelmi eszközök pedig elsősorban állami beavatkozás mellett működhetnek. Szintén konklúzió, hogy a piacok nem képesek fenntartható módon biztosítani a biztonságot. Így a közösségi szint egyre inkább felelősséget vállal számos tevékenységért és döntésért, mind formálisan, mind informálisan, ami a változás jele. A stratégiai célok megsokszorozódása miatt növekszik a nemzeti energia- és éghajlat-politikák összehangolására irányuló igény. Annak ellenére, hogy az energiapiacra jelentős előrelépés történt, az energia- és éghajlat-politika terén továbbra is feszültségek uralkodnak az EU-hoz 2004 előtt és után csatlakozó országok között. Ez annak köszönhető, hogy az új tagállamok az infrastruktúra, a fenntarthatóság és a versenyképesség tekintetében elmaradnak a régebbi tagországokhoz képest. Az energetikai átállás vitathatatlanul az elmúlt évtizedek legjelentősebb és leggyorsabb átalakulását okozza a globális és az európai energiaágazatban. Ennek következményei még bizonytalanok, de az EU és tagállamai által hozott intézkedések nem biztosítják jelenleg a zökkenőmentes átmenetet a szomszédság geopolitikai kihívásaival párosítva. Az energia- és éghajlat-politika közös felelősség, és hatékonysága nagymértékben függ a tagállamok közötti együttműködés szintjétől és az összeférhetetlenségek igazságos kezelésétől. Azaz nem megoldás, hogy központi döntés születik az Oroszországról való teljes energetikai leválásról.

Összefoglalva, a tanulmány áttekintette a változó világrendet és az ennek csatolmányaként értelmezhető – egyszerre ok és következmény – geopolitika „újjászületését”, különösen az energia-, energetikai szektorban. A hidegháború utáni időszak végét követően az EU-nak kihívásokkal kellett szembenéznie a közvetlen szomszédságában a béke és a biztonság övezetének bővítése során, ami nem újdonság. Az EU azon képessége, hogy önállóan cselekedjen, kulcsfontosságú az összetett és változó nemzetközi rendben, és a hagyományos energiaforrásoktól, különösen az Oroszországból származó energiától való függésének csökkentése kulcskérdés az autonómia szempontjából. A tanulmány

⁶⁶ SIKORSKI 2023.

⁶⁷ A kifejezés utalás Huxley disztópikus regényére, HUXLEY 1932.

⁶⁸ KOLLER 2012.

hangsúlyozta, hogy az EU-nak meg kell erősítenie a stratégiai rugalmasságát és autonómiáját, ami magában foglalja az Egyesült Államokkal (néha versenytársaként) szoros szövetséget, miközben diverzifikálja az energiaforrásokat és csökkenti az olyan országoktól való függőséget, amelyek visszaélnék erőfölényükkel az energiapiacokon, beleértve a zöldtechnológiákat is. A megújuló energiaforrásokra való áttérés és a zöldátállás döntő fontosságú, de az EU-nak kihívásokkal kell szembenéznie a Kínától való technológiai függőség és az európai vállalatok versenyképessége tekintetében is.

Az ukrajnai háború tovább erősítette az energiabiztonságot tekintve az EU Oroszországtól való függősége csökkentésének szükségességét. Az uniós energiastratégia célja kell legyen, hogy optimalizálja az energiapiac működését, megvédje az energiaellátást, előmozdítsa az energiahatékonyságot, és megkönnyítse az energiahálózatok integrációját. A zöldenergiára való áttérés és a nettó zero céljai elérése azonban összetett, és hatékonyabb és egységesebb közös külpolitikát és diplomáciát igényel az EU részéről. Érdekes módon, a korábban túlzottan ambiciózus és az EU gazdasági növekedésével kapcsolatban versenyhátrányt jelentő rendkívül szigorú klímacélok és zöldátmenet sikeressége az EU stratégiai autonómiájában elengedhetetlen építőelem.

Felhasznált irodalom

- Atlantic Council (2021): *The 2021 Global Energy Agenda*. Online: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/01/The-Global-Energy-Agenda-2021.pdf>
- Atlantic Council (2023): *The 2023 Global Energy Agenda*. Online: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2023/01/The-2023-Global-Energy-Agenda.pdf>
- BAZILIAN, Morgia – BREW, Gregory (2023): The Missing Minerals. To Shift to Clean Energy, America Must Rethink Supply Chains. *Foreign Affairs*, 2023. január 6. Online: www.foreignaffairs.com/united-states/missing-minerals-clean-energy-supply-chains
- BÉKÉS Márton (2022): A világrendszerváltás, a többpólusú világrend forгатókönyve. *Kommentár*, 4, 71–85. Online: <http://kommentar.info.hu/cikk/2022/4/a-vilagrendszervaltas>
- BENNON, Michael – FUKUYAMA, Francis (2023): China's Road to Ruin. *Foreign Affairs*, 102, 143–152. Online: www.foreignaffairs.com/china/belt-road-initiative-xi-imf
- BIROL, Fatih (2023): Why Today's Energy Crisis Promises to Be a Turning Point Toward a Cleaner and More Secure Future. In *The 2023 Global Energy Agenda*, 10–11. Online: www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2023/01/The-2023-Global-Energy-Agenda.pdf
- BORDOFF, Jason – O'SULLIVAN, Meghan L. (2022): The New Energy Order. How Governments Will Transform Energy Markets. *Foreign Affairs*, 2022. június 7. 101, 131–144. Online: www.foreignaffairs.com/articles/energy/2022-06-07/markets-new-energy-order
- BORDOFF, Jason – O'SULLIVAN, Meghan L. (2023): The Age of Energy Insecurity. How the Fight for Resources Upending Geopolitics. *Foreign Affairs*, 102, 104–119. Online: www.foreignaffairs.com/world/energy-insecurity-climate-change-geopolitics-resources

- BORDOFF, Jason – O’SULLIVAN, Meghan L. (2024): How the Fight Against Climate Change Can Overcome Geopolitical Discord. *Green Peace*, 2024. július–augusztus. Online: https://example.com/link_to_article
- CAPELLÁN-PÉREZ, Iñigo et al. (2014): Fossil Fuel Depletion and Socio-Economic Scenarios: An Integrated Approach. *Energy*, 77(C), 641–666. Online: <https://doi.org/10.1016/j.energy.2014.09.063>
- Council of the European Union (2015): *Council Conclusions on Energy Diplomacy*. 10993/15 CFSP/PESC 413 COPS 230 ENER 281 ENV 490 COMER 102 CLIMA 82. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10995-2015-INIT/en/pdf>
- Council of the European Union (2023): ‘Fit for 55’: Council Adopts Key Pieces of Legislation Delivering on 2030 Climate Targets. Online: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/04/25/fit-for-55-council-adopts-key-pieces-of-legislation-delivering-on-2030-climate-targets/
- DENNISON, Susi (2023): Tough New Beginnings: The EU’s Bold Leap Towards a Better Energy Future. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 22, 68–75. Online: <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-winter-2023--issue-no22/tough-new-beginnings>
- European Commission (2011): *Tackling the Challenges in Commodity Markets and on Raw Materials*. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0025>
- European Commission (2014): *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Progress towards completing the Internal Energy Market*. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014DC0634&qid=1695815831085>
- European Commission (2015): *Energy Union*. Online: www.consilium.europa.eu/en/policies/energy-union/
- European Commission (2018): *European Energy Security Strategy*. Online: https://energy.ec.europa.eu/system/files/2018-02/European_Energy_Security_Strategy_en_0.pdf
- European Commission (2019): *Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the Occasion of the Presentation of her College of Commissioners and their Programme*. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6408
- European Commission (2023): *Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council On „European Economic Security Strategy”*. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=JOIN:2023:20:FIN>
- European Commission (2024): *European Semester Winter Package: Assessing Member States’ Progress on Economic and Social Priorities*. Online: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9316&furtherNews=yes>
- European Council: (2024): *EU Sanctions Against Russia Explained*. Online: www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/sanctions-against-russia-explained/
- European Parliament (2006): 2006/500/EC: Council Decision of 29 May 2006 on the Conclusion by the European Community of the Energy Community Treaty. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006D0500>

- European Parliament (2010): Regulation (EU) No 994/2010 of the European Parliament and of the Council. Online: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:295:0001:0022:EN:PDF>
- European Parliament (2022a): Regulation (EU) 2022/1031 of the European Parliament and of the Council of 23 June 2022 On the Access of Third-Country Economic Operators, Goods and Services to the Union's Public Procurement and Concession Markets And Procedures Supporting Negotiations on Access of Union Economic Operators, Goods And Services to the Public Procurement and Concession Markets of Third Countries (International Procurement Instrument – IPI). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R1031>
- European Parliament (2022b): Regulation (EU) 2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on Foreign Subsidies Distorting the Internal Market. Online: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2560/oj>
- European Parliament (2024a): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing a Framework for Ensuring a Secure and Sustainable Supply of Critical Raw Materials and Amending Regulations (EU) 168/2013, (EU) 2018/858, 2018/1724 and (EU) 2019/102. Online: https://single-market-economy.ec.europa.eu/publications/european-critical-raw-materials-act_en
- European Parliament (2024b): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Establishing a Framework of Measures for Strengthening Europe's Net-Zero Technology Products Manufacturing Ecosystem (Net Zero Industry Act). Online: https://single-market-economy.ec.europa.eu/publications/net-zero-industry-act_en
- FARKAS Attila (2021): Energia és unió – az EU energetikai együttműködése és a közös energiapolitika. In DOBROWIECKI Péter – STEPPER Péter (szerk.): *Az Európai Unió a 21. században*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 816–843.
- FARKAS, Attila – RADA, Péter (2022): Castle on Sand? The Evolution of EU Energy and Climate Policy and Its Potential Paradoxes. In RUSZEL, Mariusz – WITKOWSKA, Anna (szerk.): *Polish-Hungarian Cooperation for Energy Security in the Context of Energy Transition and Economy Competitiveness*. Jasionka: Ignacy Lukaszewicz Institute for Energy Policy, 21–31. Online: www.instytutpe.pl/en/polish-hungarian-cooperation/publications/
- FRASER, Cameron (2007): *The Nord Stream Gas Pipeline Project and its Strategic Implications*. European Parliament. Online: [www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-PETI_NT\(2007\)393274](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-PETI_NT(2007)393274)
- FUHRHOP, Pia (2023): Germany's Zeitenwende and the Future of European Security. *The International Spectator*, 2023. március 6. Online: www.iai.it/en/pubblicazioni/germanys-zeitenwende-and-future-european-security
- GRYGIEL, Jakub J. – MITCHELL, A. Wess (2017): *The Unquiet Frontier: Rising Rivals, Vulnerable Allies, and the Crisis of American Power*. Princeton: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691178264.001.0001>
- HUXLEY, Aldous (1932): *Brave New World*. London: Chatto & Windus.
- KAMUSELLA, Tomasz (2023): Russia: A Chinese Colony? *New Eastern Europe*, 2023. január 13. Online: <https://neweasterneurope.eu/2023/01/13/russia-a-chinese-colony/>

- KOLLER, Boglárka (2012): A differenciált integráció gyakorlati és elméleti vonatkozásai. *Politikatudományi Szemle*, 21(1), 32–57. Online: http://epa.oszk.hu/02500/02565/00069/pdf/EPA02565_poltud_szemle_2012_1_032-057.pdf
- MATTHIJS, Matthias – MEUNIER, Sophie (2023): Europe's Geoeconomic Revolution. *Foreign Affairs*, 102, 168–179. Online: www.foreignaffairs.com/europe/european-union-geoeconomic-revolution
- MORNINGSTAR, Richard L. (2023): The Geopolitics of Energy. In *The 2023 Global Energy Agenda*, 15–16. Online: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2023/01/The-2023-Global-Energy-Agenda.pdf>
- MUELLNER, Nikolaus et al. (2021): Nuclear Energy: The Solution to Climate Change? *Energy Policy*, 155, 112363. Online: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2021.112363>
- ORBÁN, Tamás (2021): Cancelled Pipeline Projects in the Balkans. *Danube Institute*, 2021. július 7. Online: <https://danubeinstitute.hu/hu/kutatas/cancelled-pipeline-projects-in-the-balkans>
- PATRAHAU, Irina (2023): Emerging From the War in Ukraine into a Secure Energy Transition. *Journal of International Affairs*, 75(2), 121–130. Online: <https://jia.sipa.columbia.edu/content/emerging-war-ukraine-secure-energy-transition>
- RADA Péter (2019): Megváltozó világunk és a biztonsági kihívások átalakulása. In BARANYI Tamás Péter – SZÁLKAI Kinga – SZARKA E. Luca (szerk.): *Biztonságpolitikai Corvinák*. Budapest: AJTK–BSZK–CKKE, 1–10.
- RADA Péter (2023): Ukrajna és a világrend. *MKI Elemzés*, KE-2023/24. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.24>
- RADA, Péter – NYILAS, Laura (2023): Europe Whole and Free and the Global Zeitenwende. *Európai Tükör*, 26(2), 73–88. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2023.2.5>
- RADA Péter – STEPPER Péter (2023): A liberális rend szürRealizmusa: amerikai belpolitikai trendek, választások és külpolitikai várakozások. *KKI Elemzések*, 3, 1–9. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2023.03>
- SCHOLZ, Olaf (2023): The Global Zeitenwende. How to Avoid a New Cold War in a Multipolar Era. *Foreign Affairs*, 102, 22–38. Online: www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war
- SGARAVATTI, Giovanni et al. (2024): *National Fiscal Policy Responses to the Energy Crisis*. Bruegel Institute. Online: www.bruegel.org/dataset/national-policies-shield-consumers-rising-energy-prices
- SIKORSKI, Radek (2023): Europe's Real Test Is Yet to Come. *Foreign Affairs*, 102, 66–77. Online: www.foreignaffairs.com/europe/european-union-defense-war-ukraine-radek-sikorski
- TRAYNOR, Ian (2006): Poland Recalls Hitler-Stalin Pact Amid Fears Over Pipeline. *The Guardian*, 2006. május 1. Online: www.theguardian.com/world/2006/may/01/eu.poland
- TSOUKALIS, Loukas (2022): *Europe's Coming of Age*. Cambridge: Polity.
- UNCC (2024): *COP28 Agreement Signals „Beginning of the End” of the Fossil Fuel Era*. Online: <https://unfccc.int/news/cop28-agreement-signals-beginning-of-the-end-of-the-fossil-fuel-era>
- United States Congress (2022): *Inflation Reduction Act of 2022. H.R.5376*. Online: www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/5376

- WENKE, Han (2021): China's New Energy Strategy: Maintaining Global Security. In *The 2021 Global Energy Agenda*, 31–32. Online: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/01/The-Global-Energy-Agenda-2021.pdf>
- WETTENGEL, Julian (2025): Nord Stream 2 – Symbol of Failed German bet on Russian Gas. *Clean Energy Wire*, 2025. március 18. Online: www.cleanenergywire.org/factsheets/gas-pipeline-nord-stream-2-links-germany-russia-splits-europe
- YANATMA, Servet (2023): Europe's 'Energy War' in Data: How Have EU Imports Changed Since Russia's Invasion of Ukraine? *Euronews*, 2023. február 24. Online: www.euronews.com/green/2023/02/24/europes-energy-war-in-data-how-have-eu-imports-changed-since-russias-invasion-of-ukraine
- YERGIN, Daniel (2021): The Shale Revolution: What It Means for Us Foreign Policy. *The 2021 Global Energy Agenda*, 28–29. Online: <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/01/The-Global-Energy-Agenda-2021.pdf>

